

BALIKESİR TAHTACI TÜRKMENLERİ AĞZININ FONETİK ÖZELLİKLERİ

Hüseyin Kahraman MUTLU*

ÖZET

Bu çalışmada Balıkesir ve yöresi Tahtacı Türkmenlerine ait daha çok ses bilgisiyle ilgili bazı ağız özellikleri üzerinde durulacaktır. Balıkesir ve yöresi Tahtacı Türkmenlerinin çoğunluğu günümüzde Kaz Dağları ile Madra(n) dağları eteklerinde bulunmaktadır.

Balıkesir ili sınırları içerisinde Yörükler, Manavlar, ve Çepnilerle birlikte dördüncü ana ağız grubunu meydana getiren Türkmenler, dil özellikleri bakımından bu ana ağız grupları içerisinde Çepni ağızlarıyla daha çok benzerlikler göstermektedir. Türkiye Türkçesi ağızlarından Batı Grubu içerisinde yer alan Tahtacı Türkmeni ağızları, bölge olarak Çukurova ve İç Anadolu ağızlarına yakındır.

Anahtar Kelimeler: Balıkesir, Tahtacı Türkmenleri, Ses Bilgisi, Türkiye Türkçesi Ağızları.

THE DIALECTIC PECULARITIES OF BALIKESİR TAHTACI TURKOMAN ACCENTS

ABSTRACT

In this paper, it will be aimed that to introduced about Tahtacı Turkoman's dialects of the some peculiarities - on Phonetic - . Today, all of the Tahtacis live around the Kaz mountains and Madra(n) mountains in Balıkesir.

Together with Yoruks, Manavs and Cepnies, Turkomans 4 main accent group and among these main accent groups they are more close to Cepni accent according to their language properties. Turkoman's dialects take part in west groups of Turkey Turkish accents. And they are more close to Inland Anatolia and Çukurova accents in Turkey.

Keywords: Balıkesir, Tahtacı Turkomans, Phonetics, Turkey Turkish's Dialects.

I. GİRİŞ

Tahtacı Türkmenleri, günümüz Anadolu coğrafyasında Kaz dağları eteklerinden İzmir, Manisa, Aydın ve Muğla; Antalya, Mersin, Adana ve Çukurova düzlüklerine, daha iç kesimlerde Maraş'a, Kayseri'ye ve Malatya'ya dek uzanan geniş coğrafyada bulunurlar.

Tahtacı Türkmenleriyle ilgili olarak ortaya çıkan "Ağaçeri" veya "Tahtacı" isimlendirmeleri, dağlık ve ormanlık arazilerde devamlı olarak yapılan ağaç işçiliğinden kaynaklanmaktadır.¹

* Yrd. Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü. E-posta: cimenalan@hotmail.com.

¹ Attila Erden, Tahtacıların Günümüz Kültürel Yapılarından İzlenimler, I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Tahtacılar) Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995, s. 53.

Ağız özellikleri açısından ekseriyetle Çukurova ve İç Anadolu ağızlarıyla yakınlık gösteren Tahtacı Türkmen ağızlarının Balıkesir'deki ağızlardan Çepni ağızlarına yakın olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada Balıkesir'de bulunan Tahtacı Türkmenlerinin ağız özellikleri, ses bilgisi açısından tanıtılmaya çalışılacaktır. İnceleme sırasında kullanılan örnekler Prof. Dr. Leyla Karahan danışmanlığında hazırladığımız "Balıkesir İli Ağızları – İnceleme- Metinler - Sözlük" adlı doktora tezimizden alınmıştır.

Balıkesir'deki Tahtacı Türkmenlerinin bugünkü bulunduğu yerleşim yerleri aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Türkali Köyü	Balıkesir Merkez
Kongurca Köyü	Balıkesir / Savaştepe İlçesi
Çamcı Köyü Haciaslanlar Köyü Yastıçalı Köyü Tahtakuşlar Köyü Kavlaklar Köyü Poyralı Köyü Doyuran Köyü Mehmetalan Köyü	Balıkesir / Edremit İlçesi
Tahtacı Köyü	Balıkesir / Burhaniye İlçesi
Tahtacı Mahallesi (Midilli Göçmeni)	Balıkesir / Burhaniye / Pelitköy Nahiyesi

II. BALIKESİR TAHTACI TÜRKMENLERİ AĞZININ FONETİK ÖZELLİKLERİ

1. Ünlüler

1.1. Balıkesir Tahtacı Türkmenleri Ağzında Türkiye Türkçesi Yazı Diline Göre Farklılık Gösteren Ünlüler

Balıkesir Tahtacı Türkmeni ağzında Türkiye Türkçesi yazı diline göre farklılık gösteren başlıca ünlüler ä, í, ó, ú, é ünlüleridir.

ä ünlüsü

Normal e ünlüsünden daha açık, e ile a arasında bir ünlüdür. e > ä değişmesiyle oluşmaktadır. Türkçe kelimelerde s, b, v, y ünsüzleri yanında ekseriyetle ön seslerde görülmektedir.

sāniñ (I.1.35), bānim (I.1.14), gāvişi “gevişi” (I.6.31), tūñlāşirdiñ “tünleşirdin” (I.1.13), yātım “yetim” (I.1.70), āvlek “evlek” (I.4.81), māvsimi (I.1.47), cāvız “ceviz” (I.1.42).

í ünlüsü

i - ı arası yarı kalın, düz ve dar bir ünlüdür. i > í değişmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Balıkesir Türkmen ağızlarında kurallı olarak görülmeyen bu ünlü, k ve ğ arka damak ünsüzlerinin yanında görülür. Karakteristik değildir.

maķıneye “makineye” (I.5.2), anañġıl “annengil” (I.5.10)

ó ünlüsü

ö - o arası geniş, yuvarlak ve yarı kalın bir ünlüdür. Balıkesir Çepni ağızlarındaki kadar yaygın olmamakla birlikte Tahtacı ağızlarında bazı örneklere rastlanmıştır. Genellikle ö > ó değişmesiyle ve ilk hecede meydana gelen bu ünlü daha çok k ve g ünsüzlerinden gelişerek ortaya çıkmaktadır.

ġöre “göre” (I.3.22, I.5.282), ġörüldü “görüldü” (I.5.249), ġötürüyu “götürüyor” (I.5.1), ġörmedim “görmedim” (I.5.35).

ú ünlüsü

ü - u arası yarı kalın, dar ve yuvarlak bir ünlüdür. ü > ú değişmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Genellikle arka damak ünsüzü ġ'nın yanında görülmektedir.

ġülüm “gülüm” (I.3.27), ġünde”günde” (I.5.22), ġünne (I.5.23), ġünümüzde (I.5.75).

è ünlüsü

e - i arası düz ve yarı dar bir ünlüdür. Ağız bölgesinde e > i veya i > e değişmeleriyle ortaya çıkmaktadır. èpey “epey” (I.6.97), pèK “pek” (I.5.64).

Tarihî dönemlerde i'li şekliyle kullanılırken i > e genişlemesi sonucunda meydana gelen kapalı è örnekleri şunlardır: dèye “<di- ‘diye’ ” (I.2.62), yèrde “<yir ‘yerde’ ” (I.1.137), yèyu “<yi- ‘yiyor’ ” (I.1.36).

ô ünlüsü

ö - ü arası ince, yuvarlak ve yarı dar bir ünlüdür. ö > ô değişmesi sırasında oluşan bu ünlü, genellikle ilk hecesinde ô ünlüsü bulunan kelimelerde görülür.

dôversin “döversin” (I.5.303), nôbet “nöbet” (I.3.211), ôreme “üreme” (I.5.107)

1.2. Uzun Ünlüler

1.2.1. Birincil Ünlü Uzunlukları

Balıkesir Türkmen ağızında birincil uzun ünlü örneği sadece “sönmek” fiilinde tespit edilmiştir. söndü “söndü” (I.3.126). Bu kelimedeki uzunluk karakteristiktir.

1.2.2. İkincil Ünlü Uzunlukları

İkincil ünlü uzunlukları ses olayları ile vurgu ve tonlamaya bağlı ünlü uzunlukları olmak üzere iki bölümde incelenmiştir.

1.2.2.1. Ses Olaylarına Bağlı Ünlü Uzunlukları

Ses olaylarına bağlı ünlü uzunlukları hem Türkçe hem de alıntı kelimelerde görülür. Bu uzunluklar erime, büzülme ve ünlü kaynaşması gibi ses olayları sonucunda meydana gelmektedir.

Erimeye Bağlı Uzun Ünlüler

ā : aġ > ā (ğ erimesiyle) : ālarķana “aġlarken” (I.3.194), āzındā “aġzındaki” (I.6.30), bālarbaşına “baġlarbaşına” (I.3.350)

ī : iġ > ī (ğ erimesiyle): sīmaz “sıġmaz” (I.4.184)

ō : oġ > ō (ğ erimesiyle): dōrardı “doġrardı” (I.3.51), dōru “doġru” (I.6.27).

ō : öġ > ō (ğ erimesiyle): dōdü “dövdü” (I.3.100)

Büzülmeye Bağlı Uzun Ünlüler

ā : aġı > ā : bayrā “bayraġı” (I.1.8), bıçā “bıçaġı” (I.5.57), ġısırā “kısraġı” (I.6.84), ōlā “oġlaġı” (I.5.96), olcā “olacaġı” (I.3.7).

ē : eġi > ē : binecē “bineceġi” (I.2.85), bōrē “böreġi” (I.3.51), çōkelē “çökeleġi” (I.1.54), gelecē “geleceġi” (I.1.10)

ī : iġı > ī : baltacılı “baltacılıġı” (I.2.5), çarī “çarıġı” (I.3.53), evlatlı “evlatlıġı” (I.1.57), ġazdı “kazdıġı” (I.1.82)

ī : iġi > ī : çifli “çiftliġi” (I.2.4), eyilī “iyiliġi” (I.4.123), kesdī “kestiġi” (I.1.36)

ō : öġü > ō : bōrünü “böġürünü” (I.3.175)

ū : uġu > ū : çocū “çocuġu” (I.1.69), ġoltūma “koltuġuma” (I.1.128), oġumuşlūm “okumuşluġum” (I.1.14), tomrū “tomruġu” (I.3.21)

ū : üġü > ū : dūn “düġün” (I.1.32), ġūmlere “güġümlere” (I.5.65), ġütdūm “güttüġüm” (I.5.121), kötülū “kötülüġü” (I.4.123)

ā : aha > ā : bār “bahar” (I.6.129), ırāt “rahat” (I.5.22), mālleye “mahalleye” (I.4.9), maslāt “maslahat” (I.2.129).

ē : eri > ē : birbirlēne “birbirlerine” (I.4.193), ellēmizde “ellerimizde” (I.6.59)

ō : övü > ō : dōviri “dövüverir” (I.3.92)

Ünlü Kaynaşmasına Bağlı Uzun Ünlüler

ā : a_a > ā : cum_āşamı “cuma akşamı” (I.3.299)

1.2.2.2. Vurgu ve Tonlamaya Bağlı Ünlü Uzunlukları

ā ünlüsü : anāv “anne” (I.3.97), hasān (I.1.82), tāķ (I.4.116), olāmaz (I.3.171)

ē ünlüsü : bizē (I.2.14), dē (I.1.21), meyrēm “meryem” (I.1.78), ülē (I.3.43)

ī ünlüsü : yedirdī “yedirdi” (I.1.72)

ō ünlüsü : ġōca “koca” (I.3.73), pardōn (I.4.92), yōķ (I.1.79)

ō ünlüsü : hōyle “şöyle”(I.3.55), ōyle (I.5.302)

ū ünlüsü : ossūn “olsun” (I.5.334), toPlanıyudū (I.1.34)

ū ünlüsü : bütūn (I.2.94)

1.3. Kısa Ünlüler

Orta hecelerdeki dar ünlülerde görülmektedir.

paşalılar “paşalılar” (I.3.139), oñarıdık “onarırdık” (I.3.121), dökerlerimiş “dökerlerimiş” (I.3.347), hafif “hafif” (I.4.125), götürüdük “götürürdük” (I.3.121), önüne “önüne” (I.4.149)

1.3.1. Alıntı Kelimelerdeki Uzun Ünlülerin Kısılması

Alıntı kelimelerde görülen bu kısalmalarda telaffuzda meydana gelen güçlükler rol oynamaktadır.

ā > a : adet “ādet” (I.5.356), alake “alāka” (I.6.114), alem “ālem” (I.1.36), ası “āsi” (I.5.195), aşıklar “āşıklar” (I.5.197), avadizi “havādisi” (I.5.277), bassı “bāzısı”(I.5.62), cafa “cefā” (I.5.22), cahile “cāhile” (I.3.235), devamızı “dāvāmızı” (I.5.249), davat “dāvet” (I.5.93), (I.5.116), satı “zāten” (I.4.52), sūlayla “sūlāle” (I.2.1), münafıklar “mūnāfıklar” (I.5.235).

ā > e : teze “tāze” (I.2.29), beleye “belāya”(I.3.233), evele “evvelā” (I.1.100), evletim “evlātım” (I.1.114), (I.6.29), teleşe “telāşe” (I.4.170).

ī > i : aşiret “āşiret” (I.4.29), imandan “īmandan” (I.5.257), medine “medīne” (I.6.64), necibe “necībe” (I.3.102)

ū > u : cumuriyeti “cumhūriyeti” (I.4.113)

1.4. Ünlü Değişmeleri

1.4.1. Ünlü Kalınlaşması

Kalınlık incelik uyumu Balıkesir yöresi Tahtacı ağızlarında güçlüdür. Uyuma girmeyen kelimeler, genellikle daha sonradan kalınlaşma yönüyle uyuma girmektedirler.

1.4.1.1. Kelime Tabanlarında Meydana Gelen Ünlü Kalınlaşması

Meydana gelen ünlü kalınlaşmaları genellikle ünlü benzeşmeleri neticesinde ortaya çıkmaktadır. Söz konusu ses hadisesi hem Türkçe hem de alıntı kelimelerde görülmektedir.

acamı “acemi” (I.4.97), āça “akçe” (I.4.190), aPdaslī “abdestliği” (I.5.157), ası “āsi” (I.5.195), ataş “ateş” (I.1.69), bāçasına “bahçesine” (I.2.116), davat “davet” (I.5.93), fakırlıK “fakirlik” (I.3.289), gāyat “gayet” (I.4.23), gāyrat “gayret” (I.5.284), habarımız “haberimiz” (I.1.156).

amānet “emanet” (I.5.121), esas “esas” (IV.5.36), barat “beraat” (I.1.167), cafa “cefa” (I.5.22), mīnsannıK “insanlık” (I.3.226), musāfirler “misafirler” (I.2.90), nişandan “nişandan” (I.1.60), zabırımız “zeburumuz” (I.3.168), zındanda “zindanda” (I.5.130)

ayniyat “ayniyat”(I.4.196), barabar “beraber” (I.2.128), ismayıl “ismail”(I.1.128)

1.4.1.2. Ek-fiil, Ek, Bağlaç ve Edatlarda Görülen Ünlü Kalınlaşmaları

Ek-fiil : olanısa “oğlan ise” (I.2.63), varısa “var ise” (I.1.98), atdımidı “attım idi” (I.1.166), yavızıdı “yavuz idi” (I.2.109), yemiyularıdı “yemiyorlar idi” (I.1.35), boludu “bol idi” (I.2.112), olmuşumuş “olmuş imiş” (I.1.63), varımış “var imiş” (I.1.157)

-ken Zarf-fiil Eki : âlarķana “ađlarķen” (I.3.194), alırķana “alırķen” (I.1.88), oluķana “olurķen” (I.4.211), duruķana “dururķen” (I.3.99), ıŖırķana “ıŖırķen” (I.3.115), varırķana “varırķen” (I.5.337)

-ki Aitlik Eki : aŖŖākı “aŖađıķı” (I.3.104), ğızıķıla “kızınķiler” (I.5.72), sōnakı “sonrakı” (I.6.7), yandakı “yanındakı” (I.5.153), zamañķı “zamankı” (I.3.122). (Korkmaz, 1994a:46).

-IA(n) Edatı: ğaŖınan “kaŖıķla” (I.1.140), ğazınan “kazıķla” (I.3.328) (Korkmaz, 1994a:46).

Bağlaç veya Edat Olan “ki” : görmüyum ķum “görmüyorum ki” (I.1.91), yōdu ķu “yoktu ki” (I.2.44), yoķ ğu “yok ki” (I.3.69)

1.4.1.3. İnce Sıradan Kalın Sıraya Uyum DeđiŖmesi

cızarıķ “çizeriz” (I.5.65), hızmaTcı “hizmetçi” (I.2.129), orf “örf” (I.4.42)

1.4.2. Ünlü İncelmesi

Ağız bölgesinde görölen ünlü incelmelerinde ünlü benzeŖmeleri ve bazı diŖ ünsüzlerinin etkisi olmalıdır.

beker “bekâr” (II.6.37), beleye “belaya” (I.3.233), bülöv “bülüğ” (I.4.143), dünyeye (I.3.178), eŖġiyeler “eŖkiyalar” (I.3.348), evletim “evlatım” (I.1.114), evliyeymiş “evliyaymış” (I.6.29), ğaribenik “ğaribanız” (I.4.213), ğazinede “ğazinoda” (I.3.134), gülüzler “gülizar” (I.1.22), hazirende “haziranda” (I.1.70).

dene “tane” (I.1.57), elem “alem” (I.3.16), esger “asker” (I.5.73), sōhbetini “sohbetini” (I.3.147), teze “taze” (I.2.29).

müsēbiyiñ “musahibiyin” (I.5.346), siyēsete “siyasete” (I.3.201), teleŖe “telaŖe” (I.4.170), türkeli “türkali” (I.1.11).

Eklerden sadece Ŗimdiki zaman ekinde bir inceleme görölmektedir. geliyü “geliyor” (I.5.346), öldürüyü “öldürüyor” (I.5.297), söylüyüm “söylüyorum” (I.5.16), söylüyü “söylüyor” (I.3.82)

1.4.2.3. Kalın Sıradan İnce Sıraya Uyum DeđiŖmesi

cümē “cuma” (I.5.86), felen “falan” (I.2.74), kēyeyi “kahyayı” (I.3.348), öŖür “aŖar” (I.3.38), üsül “usul” (I.5.328)

1.4.3. Ünlü DüzleŖmesi

Türkiye Türkçesi yazı dili ve diğer bazı bölge ağızlarında yanındakı yuvarlak ünlüler sebebiyle görölen ünlü yuvarlaklaŖmaları Tahtacı ağızlarında yoktur.²

Ağız bölgesinde yaygın olan düzleŖme u > ı yönünde meydana gelmektedir.

bızāları “buzağıları” (I.6.1), avıç “avuç” (I.6.89), çavıŖ “çavuŖ” (I.5.187), davıl “davul” (I.5.247), ğavırıdıķ “kavururduk” (I.2.26), ğavıŖırdım “kavuŖurdum” (I.2.126), tavıķ “tavuk” (I.4.159), yavız “yavuz” (I.1.44), çabıķ “çabuk” (I.5.296), ğabıl “kabal” (I.3.12), ğarpıs “karpuz”

² Zeynep Korkmaz, **Güney-Batı Anadolu Ağızları Ses Bilgisi (Fonetik)**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1994, s. 29, 33.

(I.3.121), hamırı “hamuru” (I.2.27), ısdambılđa “istanbulda” (I.4.34), şabıl “kabal” (I.4.7), salamırı “salamurayı” (I.5.65), zabırımız “zeburumuz” (I.3.168).

Bu örnekler dışında yaygın olmasa da u > a, i veya daha çok alıntı kelimelerde, Türkçenin kendine mahsus ses hususiyetlerinden kaynaklanan son seslerdeki o veya ö ünlülerinde görülmektedir.

doğandı “dokundu” (I.6.129), meKdiP “mektup” (I.6.5), iliman “limon” (I.5.66), telifan “telefon” (I.3.237), televizen “televizyon” (I.5.3), ğazinede “gazinoda” (I.3.134), şoFer “şoför” (I.1.88), fasillesiymiş “fasüleyesiymiş” (I.3.302), tercimen “tercüman” (I.5.116), abdıđalıbiñ “abdülgalibin” (I.3.350), kila “kilo” (I.3.338).

1.4.4. Ünlü Yuvarlaklaşması

Aşağıdaki yuvarlaklaşma örneklerinde dudak ünsüzlerinin yuvarlaklaştırıcı etkisi olmalıdır.

cöverinden “cevherinden” (I.5.197), yömiyesi “yevmiyesi” (I.4.76), cömētiñ “cemaatin” (I.3.144), comāT “cemaat” (I.5.250), moçu “maço” (I.3.97), cuvaP “cevap” (I.3.247), musāfirler “misafirler” (I.2.96), müsevir “misafir” (IV.6.8), müllet “millet” (I.3.166), mükeP “mikap” (I.3.23), osiyatı “vasiyeti” (I.3.289).

Buradaki yuvarlaklaşmalar ise ünlü benzeşmesiyle gerçekleşmiştir. sorullar “sorarlar” (I.2.59), söylüceK “söyleyecek”(I.3.269), görünek “görenek” (I.1.6), münkür “münkir” (I.5.235)

1.4.5. Ünlü Daralması

Yöre ağızlarındaki ünlü daralmalarında başta y ünsüzü olmak üzere n ve s gibi ünsüzlerinin etkisi görülmektedir.

nirde “nerde” (I.3.110), nirden “nereden” (I.5.11), nireye “nereye” (I.1.11), ıcıK “azıcık” (I.1.129), ıscıK “azıcık” (I.3.143), şhımızın “şahımızın” (I.3.4), yımıK “yamuk” (I.3.348)

būçanıñ “bohçanın” (I.2.39), buynuzu “boynuzu” (I.3.157), ğuyarsıñ “koyarsın” (I.1.49), mulladur “molladır” (I.3.317), suFra “sofra” (I.1.136), undan “ondan” (I.1.9)

üte “öte” (I.3.21), üter “öter” (I.3.91).

adışlıK “adaşlık” (I.5.339), añladıyım “anlatayım” (I.1.14), arıylar “arıyorlar” (I.4.12), baKlavıyı “baklavayı” (I.1.43), bıçaKlıycaK “bıçaklayacak” (I.5.154), bulıncaK “bulunacak” (I.3.216), burıya “buraya” (I.3.225), ğazmıya “kazmaya” (I.1.71), hurıya “şuraya” (I.1.140), olıcaG “olacak” (I.3.172)

ğuriye “güreye” (I.3.314), kesmiye “kesmeye” (I.5.110), niriye “nereyi” (I.2.51).

domatizi “domatesi” (I.5.320), mahkemiye “mahkemeye” (I.1.167), telifan “telefon” (I.3.237)

1.4.6. Ünlü Genişlemesi

gederdi “giderdi” (I.2.14), geTdi “gitti” (I.2.50), revāyete “rivayete” (I.5.103), ehtiyarıñ “ihtiyarın” (I.2.83)

dodādı “dudaktı” (I.6.30), doraKdan “duraktan” (I.1.115), dovāsı “duası” (I.4.155), nomıralı “numaralı” (I.3.191), yonan “yunan” (IV.4.110)

öredir “üretir” (I.2.38), hökümdar “hükümdar” (I.5.153), hökümet “hükümet” (I.6.42), möhürlerle “mühürlerler” (I.2.143), öseyin “hüseyin” (I.6.128)

1.4.7. Ünlü Türemesi

1.4.7.1. Ön Seste Ünlü Türemesi

l Ünsüzü Önünde Türeme: ilâzım “lazım” (I.5.289), ileçberlik “rençperlik” (I.1.23), ileçer “reçel” (I.5.312), ilēnde “leğende” (I.1.135), iliman “limon” (I.5.66)

r Ünsüzü Önünde Türeme: ırāheriñ “rehberin” (I.4.146), ırāme’lik “rahmetlik” (I.4.217), ırāt “rahat” (I.5.22), ıra_uF “rauf” (I.3.216), ireyiz “reis” (I.3.227), ürüyamda “rüyamda” (I.5.208)

s Ünsüzü Önünde Türeme: Türkmen ağızında tek örneği tespit edilmiştir. usdun “sütun” (I.5.291)

1.4.7.2. İç Seste Ünlü Türemesi

kırız “kriz” (I.5.313), tireKdornan “traktörle” (I.4.79), tireniñiz “treniniz” (I.3.276), siter “ster” (I.3.19), siPikerle “spikerler” (I.5.313)

ediremidiñ “Edremit’in” (I.3.248), ğuduretim “kudretim” (I.3.194), demikurat “demokrat” (I.3.33), ğısırā “kısrağı” (I.6.84), masıraf “masraf” (I.4.172), etiraFiñ “etrafin” (I.4.47), meturu “metre” (I.3.26), hazıratı “hazreti” (I.5.278), mezirā “mezra” (I.4.26)

badılcan “patlıcan” (I.3.302)

ķamiyun “kamyon” (I.3.20)

alaman “alman” (I.3.39), girinede “girmede” (I.3.255)

1.4.7.3. Son Seste Ünlü Türemesi

hemi “hem” (I.2.135)

1.4.7.3.1. Bazı Eklerin Sonunda Görülen Ünlü Türemesi

-mAdAn Zarf-fiil Eki Sonunda: yapmadana “yapmadan” (I.3.290)

-kAn Zarf-fiil Ekleri Sonunda: ālarķana “ağlarken” (I.3.194), alırķana “alırken” (I.1.88), belenirkene “belenirken” (I.3.145)

1.4.8. Ünlü Düşmesi

1.4.8.1. İç Seste Ünlü Düşmesi

Vurgusuz orta hece ünlüsünün düşmesidir. Hecenin başında bulunan sürekli ünsüzler bu düşme olayını kolaylaştırmaktadır.³

- a - / - e - Düşmesi : burda “burada” (I.1.88), duyyum “duyayım” (I.6.145), ordadur “oradadır” (I.3.328), orlā “oraları” (I.6.33), nerdeyse “neredeysel” (I.3.216), nirden “nereden” (I.5.11)

-ı- / -i- Düşmesi: annına “alınına” (I.3.22), dayyñ “dayyın” (I.5.72), ğarnı “karını” (I.3.238), ğaynatası “kayınatası” (I.3.42), yanna “yanına” (I.3.217); bişirrik “pişiririz” (I.2.36), delleniñdi “delilenirdi” (I.3.79), halı_ocalā “halil hocalar” (I.4.214), içerde “içeride” (I.5.173),

³ Tahsin Banguoğlu, **Türkçenin Grameri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2004, s. 63.

ahreTde “ahirette” (I.5.340), bassı “bazısı” (I.5.62), divanını “divanını” (I.5.193), üniversite “üniversite” (I.3.242).

- o - / - u - **Düşmesi:** boyna “boyuna” (I.1.166), durrumuş “dururmuş” (I.4.122), uyyu “uyuyor” (I.3.85)

1.4.8.2. Son Seste Ünlü Düşmesi

- a **Düşmesi:** Türkmen ağzında tek örneğine rastlanmıştır.

dabacan “damacana” (I.5.61)

1.4.9. Ünlü Kaynaşması

Birbiri ardına sıralı iki kelimeden, birincisinin son ünlüsüyle ikinci kelimenin ön ünlüsünün kaynaşarak farklı bir ünlü meydana gelmesidir. a_a > ā: cum_aşamı “cuma akşamı”(I.3.299).

1.4.10. Ünlülerde Eski Şekillerin Korunduğu Örnekler

e’li Şekiller

çeynemem “çiğnemem” (I.3.242), (TS “çeynemek” II.883);

eyice “iyice” (I.1.139), (DLT “edhgü”I.34-11,II.153-14,III.43-20 / ETG “ädhgü, ëdhgü” s. 263 / TS “eyü, iyü, eyi” III.1595);

o’lu Şekiller

yoğardan “yukarıdan (I.3.335), (DLT “yokar, yokaru” I.142-15, II.4-14 / ETG “yoğāru” s.312);

ö’lü Şekiller

töredi “türedi” (I.2.32), töremesiñ “türemesin” (I.3.311), (DLT “törü- ‘yaratılmak’ ” III.262-8 / ETG “törü- ‘türemek, husule gelme’ ” s. 301);

i’li Şekiller

dinen “denen” (I.4.3), dirkene “derken” (I.4.85), (DLT “ti-” III.231-2 / ETG “ti-, te- ” s. 299 / TS “dime” II.1159);

ider “eder” (I.1.4), (DLT “ èt-” I.171-28 / ETG “it-, ät-” s. 276 / TS “itmeli eylemek ‘edecek hale getirmek’ ” III.2129);

yidi “yediği” (I.3.213), yimiş “yemiş” (I.3.105), (DLT “yém ‘azık, yemek, taam’ ” I.480-17/ ETG “yi-, ye-” s. 311 / TS “yimecük ‘yiyecek’ ” VI. 4602).

2. Ünsüzler

2.1. Ünsüz Çeşitleri

Balıkesir Tahtacı Türkmenleri ağzında Türkiye Türkçesi yazı dilindeki 21 ana ünsüzden başka Ç, F, G, K, Q, P, S, T; ŋ, r, k, h; ñ, (‘) ünsüzleri bulunmaktadır.

2.1.1. Ara Ünsüzler

Ç Ünsüzü

ç > c değişmesiyle meydana gelen ve ç ile c ünsüzleri arasında boğumlanan, süreksiz, yarı tonlu, diş-damak ünsüzüdür. Kelime sonunda vurgunun zayıflaması sebebiyle veya ulama sırasında görülmektedir. Türkmen ağızlarında birkaç örnekte tespit edilmiştir.

hiÇ (I.1.163), hiÇ_annamıyım “hiç anlamıyorum” (I.5.13)

F Ünsüzü

f > v değişmesiyle meydana gelen ve f ile v ünsüzleri arasında boğumlanan, sürekli, yarı tonlu, diş-dudak ünsüzüdür. Yanındaki yuvarlak ve geniş ünlüler veya vurgunun zayıflaması gibi sebeplerle ortaya çıkar.

Fılan “falan” (I.1.54), şoFer “şoför” (I.1.88), uFacıK “ufacık” (I.1.26), uFaK “ufak” (I.1.63)

G Ünsüzü

g-ğ arası boğumlanan süreksiz, tonlu orta damak ünsüzüdür. Ulamalar sırasında ortaya çıkar. Kelime sonundaki k veya k ünsüzleri ulama sırasında tonlularak g veya ğ’ya dönüşür. Ulanan kelimenin kalınlık veya incelik yönünden farklı olması sebebiyle boğumlanma yerleri değişen tonlu ğ veya g ünsüzleri G harfi ile gösterilmiştir.

çökeleG_olur (I.1.56), yemeG_olu (I.1.8), ğatardıG_çine (I.2.21), tātacılıG_öldü (I.1.19)

K Ünsüzü

k-g arasında boğumlanan, süreksiz, yarı tonlu bir ön damak ünsüzüdür. k > g değişmesiyle oluşmuştur.

görüneK “görenek” (I.1.6), ideriK “ederiz” (I.1.4), yemeKliyuñ “yemekliyorsun” (I.1.9), inceciK (I.1.43), küreKlerimiz (I.1.149), peK (I.2.110), yükKlük “yükçük” (I.3.208), zevK (I.3.88)

Ķ Ünsüzü

ķ-ğ arasında boğumlanan, süreksiz, yarı tonlu bir arka damak ünsüzüdür. ķ > ğ yönünde değişme ile oluşmuştur.

acıĶ “azıcık” (I.1.42), adaĶ (I.2.4), alacaĶla “alacaklar” (I.1.22), ayaĶda “ayakta” (I.2.127), balıĶ (I.3.78), ğırĶlanır “kırkların” (I.2.61), olacaĶ (I.1.8), oraĶda (I.1.89), tomruĶ (I.1.17), uFacıĶ “ufacık” (I.1.26), yumruĶlarsıñ “yumruklarsın” (I.1.41).

P Ünsüzü

p > b veya b > p değişmeleri sonucunda oluşan ve p ile b ünsüzleri arası boğumlanan, süreksiz, yarı tonlu bir dudak ünsüzüdür.

çalışıPduru “çalışpdurur” (I.1.75), geliP (I.1.74), heP (I.2.72), toPlanır (I.1.31), yaPıyuĶ (I.1.51), kıPrıza “kıbrısa” (I.3.254)

S Ünsüzü

s-z arası boğumlanan sürekli, yarı tonlu bir diş ünsüzüdür. Çoğunlukla z>s değişmesiyle ortaya çıkar.

biliyudursuñuS “biliyorsunuzdur” (I.1.25), kendimiS “kendimiz” (I.2.57)

T Ünsüzü

t - d arası boğumlanan süreksiz, yarı tonlu bir diş ünsüzüdür. t > d değişmesiyle ortaya çıkmaktadır.

alT (I.1.73), biTdi (I.1.15), evlaTlıK (I.1.57), giT (I.1.37), sāT “saat” (I.1.117)

2.1.2. Yarı Belirsiz Ünsüzler

ŋ Ünsüzü

Yarı belirsiz ve kaybolmak üzere olan n ünsüzüdür. İç seslerde hece sonlarındaki vurgunun zayıflığı sebebiyle ortaya çıkmış olmalıdır.

almanıyadaydı (I.1.66), bañyosunu (I.4.134), cañ (I.1.81), deñKdaşa “denktaşa” (I.3.216), geñşlik (I.3.60), inşātına (I.4.34), tañsiyuñ (I.3.261)

ř Ünsüzü

Yarı belirsiz, kaybolmak üzere olan r ünsüzüdür. Genellikle çokluk eki sonunda, geniş zaman ekinde ve alıntı kelime tabanlarında görülür.

alş (I.1.28), atmışlaş (I.1.93), başaş (I.1.4), bunnaş (I.5.108), derleş (I.4.21), düzülür (I.2.67), ğadaş (I.4.41), ğaraç “kara” (I.2.23), ideş (I.1.4), şoymuşlaş (I.4.8), söleleş “söylerler” (I.2.59), söyleleş (I.4.20)

2.1.3. Dip Damak (Küçük Dil) Ünsüzleri

Kalın sıradan kelimelerde ortaya çıkan bu ünsüzler, arka damak ğ, k ve h ünsüzlerine göre daha geride boğumlanır.

ķ Ünsüzü

Yine çoğunlukla Orta Anadolu Ağzlarında görülen bu ünsüz, tonsuz dip damak ķ'sıdır. Ön ve iç seslerde görülür. Balıkesir Çepni ağzında karakteristik olan bu ünsüzün Türkmen ağzında da örnekleri tespit edilmiştir.

ķabil “kabul” (I.4.7), yaķınnayıncaz “yakınlaşınca” (I.1.58), yaķınıdı “yakındı” (I.1.74)

ħ Ünsüzü

Hırıltılı h sesi; sürekli, tonsuz bir dip damak ünsüzüdür. ķ>ħ değişmesiyle meydana gelir. Balıkesir Çepni ağzında karakteristik olarak görülen ħ sesi Türkmen ağzında seyrekdir.

daħılı “takılır” (I.1.1), kışılı “kışıldı” (I.5.176).

2.1.4. Diğer Ünsüzler

ñ Ünsüzü

İnce sıralı kelimelerde ön, kalın sıralı kelimelerde orta veya arka damakta ortaya çıkan, süreklili ve tonlu geniz ünsüzüdür.

añılı “anıılır” (I.1.1), ğoñşuları “komşuları” (I.1.5), halaña “halana” (I.1.7), öñ “ön” (I.2.98), tünleşirdiñ “tünleşirdin” (I.1.13), yumruqlarsıñ (I.1.41)

(’) Gırtlak Patlayıcısı

Arapça’daki ayın veya hemze seslerinin karşılığı olan bu ünsüz k,t,p ünsüzlerinden değişme yoluyla ortaya çıkmaktadır. Bu ses Tahtacı ağızlarında k, t ünsüzlerinden türemiştir.⁴

ba’laları “baklaları” (I.4.86), ba’mişlā “bakmışlar” (I.5.177), be’leyviriylā “bekleyiveriyorlar” (I.6.16), are’līñ “ahiretliğin” (I.5.343), arnavı’lāñ “arnavutların” (I.4.78), balamı’cılıK “palamutçuluk” (I.6.73), bereke’liydi “bereketliydi” (I.3.124)

2.2. Ünsüz Değişmeleri

2.2.1. Tonlulaşma

2.2.1.1. Ön Seste Tonlulaşma

k - > g - : Tahtacı Türkmenleri ağızında Türkçe ve alıntı kelimelerdeki yazı dilinden farklı k > g tonlulaşması örnekleri şunlardır:

geçi “keçi” (I.1.96), gücüg “küçük” (I.1.7), güçümsedi “küçümsedi” (I.3.146), gişi “kişi” (I.2.27)

ķ - > ğ - : Tahtacı Türkmenleri ağızında yazı dilinden farklı ķ > ğ tonlulaşması örneklerinden bazıları şunlardır:

ğāşīnan “kaşıkla” (I.1.140), ğat “kat” (I.5.83), ğatır “katır” (I.6.59), ğavırıyuñ “kavuruyorsun” (I.1.42), ğavışırdım “kavuşurdum” (I.2.126), ğıydı “kıydı” (I.3.10), ğonuşurla “konuşurlar” (I.1.32), ğorķma “korkma” (I.6.51), ğovalamışla “kovalamışlar” (I.4.4), ğovannı “kovanımı” (I.3.183), ğoyun “koyun” (I.1.168),

ğāve “kahve” (I.1.35), ğavġa “kavga” (I.2.9), ğavim “kavim” (I.2.122), ğaybetmemiş “kaybetmemiş” (I.3.1), ğayıqlan “kayıkla” (I.5.105), ğıyāvetinnen “kıyafetiyle” (I.3.265), ğurbanı “kurbanı” (I.1.36), ğuruşa “kuruşa” (I.1.27).

t - > d - : daban “taban” (I.6.77), daġılı “takılı” (I.1.1), daġımla “takımlar” (I.3.48), daġısız “takısız” (I.2.108), dapıyu “tapıyor” (I.5.278), daşsız “taşsız” (I.1.21), daşīcāña “taşıyacağına” (I.4.123), dırnāmızı “tırnağımızı” (I.2.36), duzunu “tuzunu” (I.1.41).

dene “tane” (I.3.214), desdereci “testereci” (I.4.71), dülbenTde “tülbente” (I.1.106) .

p - > b - : Tamamı alıntı kelimelerde görülür.

babiç “pabuç” (I.3.53), balamıt “palamut” (I.6.34), badılcan “patlıcan” (I.3.302), bazar “pazar” (I.5.86)

⁴ Tuncer Gülensoy, **Kütahya ve Yöresi Ağızları**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998, s. 49; Zeynep Korkmaz, **Güney-Batı Anadolu Ağızları Ses Bilgisi (Fonetik)**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1994, ss. 68-69.

f - > v - : Yaygın değildir. vılan “falan” (IV.6.33)

s - > z - : Çok yaygın değildir. zopa “sopa” (I.3.264)

ç - > c - : Seyrek görülen bir değişimdir. cıPlaK “çıplak” (I.6.21), cızarıK “çizeriz” (I.5.65)

2.2.1.2. İç Seste Tonlulaşma

- k - > - ğ - // - k - > - g -

añgaraya “Ankara’ya” (I.3.205), baKğal “bakkal” (I.1.67), başğa “başka” (I.1.11), şaPğa “şapka” (I.6.95), mu_aKğak “muhakkak” (I.2.105).

baKağoyum “bakakoyayım” (I.3.103), bayğuş “baykuş” (I.6.15), çanaKğaleden “Çanakkale’den” (I.4.103)

asgere “askere” (I.1.33), eşgiyeler “eşkiyalar” (I.3.348), isgele “iskele” (I.1.19), mesgen “mesken” (I.4.39), zülfiğarına “zülfikar” (I.5.138).

çoğ_ālyu “çok ağlıyor” (I.1.91), ğavlağ_ōluna “kavlak oğluna” (I.3.82), ğalıdığ_ō “kalırdık o” (I.1.120), satardığ_ōlum “satardık oğlum” (I.1.27), yaparığ_ōnu “yaparız onu” (I.1.39), yaykariğ_ōnu “yıkariız onu” (I.1.100).

gelirdig_eve “gelirdik eve” (I.1.28), giderdig_eşşeklere “giderdik eşeklere” (I.1.27)

- f - > - v -

avta “hafta” (I.6.123), ğıyāvetinnen “kıyafetiyle” (I.3.265), musdava “mustafa” (I.3.145), müsevır “misafir” (I.6.8), sıvatından “sıfatından” (I.4.15), taravına “tarafına” (I.4.116).

- t - > - d -

āsdos “ağustos” (I.3.318), baTdāne “battane” (I.3.118), bosdan “bostan” (I.1.80), desdere “testere” (I.4.71), hasdalandı “hastalandı” (I.1.82), ısdambulluymuş “istanbulluymuş” (I.4.12), işde “işte” (I.1.157), keresde “kereste” (I.3.24), kōmposdu “komposto” (I.4.161), meKduP “mektup” (I.3.251), maKda “makta” (I.6.59), musdava “mustafa” (I.3.145), usduraynan “usturayla” (I.4.199).

añladıyım (I.1.14), dādıllar “dağıtırlar” (I.2.75), dosduñunan “dostunla” (I.5.255), ısıdırsıñ “ısıtırsım” (I.1.40), isdeK “istek” (I.4.61), kesbuda “kepsuta” (I.1.27), nohudunu “nohutunu” (I.1.146), sünedi “sünneti” (I.2.62), yumşadıyuñ “yumşatıyorsun” (I.1.42), yülüdürsüñ “yülütürsün” (I.3.174).

dāmad_olur “damat olur” (I.2.99), dōrd_ōlu “dört oğlu” (I.6.38)

- ç - > - c -

gücük “küçük” (I.6.13), geçce “geççe” (I.3.115), işciyenen “işçiyle” (I.4.83), şiniKci “şinikçi” (I.2.15), ğaçaKcı “kaçakçı” (I.5.20),

genc_olacaK “genç olacak” (I.1.30), hic_annatmıyım “hiç anlatmıyorum” (I.5.13), pırinc_alıyuñ “pirinç alıyorsun” (I.1.109)

2.2.2. Tonsuzlaşma

g - > k -

künā “günah” (I.5.355). Türkmen ağzında bu değişime “günah” kelimesinde tespit edilmiştir.

z - > - s -

sandediyula “zannediyorlar” (I.5.277), satı “zaten” (I.2.48), bassı “bazısı” (I.5.62), ıscıK “azcık”(I.3.143), messebi “mezhebi” (I.2.140), yüssüz “yüzsüz” (I.3.147)

ğarpıs “karpuz” (I.3.121), deñis “deniz” (I.6.142), ğıs “kız” (I.2.67), sas “saz” (I.2.113), yalıñıs “yalnız” (I.3.186), yavıs “yavuz” (I.5.340).

- v - > - f -

pelifan “pehlivan” (I.3.249)

2.2.3. Ünsüz Kaybolmaları

Ünsüz kaybolmaları ünsüz düşmesi, erime ve büzülme olmak üzere 3 bölümde incelenmiştir.

2.2.3.1. Ünsüz Düşmesi**2.2.3.1.1. Ön Seste Ünsüz Düşmesi****h - Düşmesi**

apurlu “hoparlör” (I.2.93), avadizi “havadisi” (I.5.277), öseyin “hüseyin” (I.6.128).

Ön seste h düşmesi, en çok ulamalar sırasında ikinci kelimenin başındaki h ünsüzlerinde görülür.

ğış_azarlı “kış hazırlığı” (I.5.44), seKreter_anıñ “sekreter hanım” (I.3.221), arşın_uzuru “arşın huzuru” (I.3.12?), biçerdik_ıP “biçerdik hep” (I.6.25), bir_avta “bir hafta” (I.6.123), çoK_uzurlu “çok huzurlu” (I.5.29), dayanıyu_ıcam “dayanıyor hocam” (I.4.43).

v - Düşmesi

Türkmen ağzında tek kelimedede tespit edilmiştir. osıyatı “vasiyeti” (I.3.289),

2.2.3.1.2. İç Seste Ünsüz Düşmesi: Kapalı bir heceden sonra gelen ünsüzün telâffuz güçlüğünden dolayı düşmesidir.

- d - Düşmesi

günüz “gündüz” (I.2.134)

- h - Düşmesi

heral “herhalde” (I.1.22), tārana “tarhana” (I.1.144), cöverinden “cevherinden” (I.5.197), cumuriyeti “cumhuriyeti” (I.4.113)

- l - Düşmesi

bazamayı “bazlamayı” (I.2.40)

- r - Düşmesi

sōnaķı “sonraki” (I.6.7), ğayı “gayrı” (I.3.79)

- t - Düşmesi

çiFlī “çiftliği” (I.2.4)

- y - Düşmesi

temize “temyize” (I.1.168), televizonnar “televizyonlar” (I.2.109).

2.2.3.1.3. Kelime Sonunda Ünsüz Düşmesi: Ünsüz grubundaki son sesin düşmesidir. Hece sonunda yanyana gelen iki ünsüzün telaffuzundaki güçlük birinin düşmesine yol açmaktadır.

- t Düşmesi

abdes “abdest” (I.3.322), pos “post” (I.5.207), serbes “serbest” (I.5.17), üs “üst” (I.3.125)

2.2.3.2. Erime: Ünsüzün kendisinden önceki ünlünün açıklığı sebebiyle eriyerek kaybolmasıdır.⁵ Erime, iç seste ve son seste olmak üzere iki şekilde görülür.

2.2.3.2.1. İç Seste Erime

- f - Erimesi

çit “çift” (I.3.163); (**uf > u**): yuğa “yufka” (I.5.60)

- ğ - Erimesi

ālarķana “ağlarken” (I.3.194), āzındā “ağzındaki” (I.6.30), bālarbaşına “bağlarbaşına” (I.3.350), bālardıķ “bağlardık” (I.3.59), dāda “dağda” (I.3.93), sādıç “sağdıç” (I.5.338), sālamıdı “sağlamdı” (I.2.47), yālīg “yağlık” (I.6.44)

dēmiyu “değmiyor” (I.5.315), dēnē “değneği”(I.1.130), ēlence “eğlence” (I.6.3); sīmaz “sığmaz” (I.4.184).

dōrardı “doğrardı” (I.3.51), dōru “doğru” (I.6.27), ōlu “oğlu” (I.1.66); foturafını “fotoğrafını” (I.3.252), ūraşıyım “uğraşıyorum” (I.3.98)

- h - Erimesi

āmet “ahmet” (I.3.135), bāça “bahçe” (I.4.74), gāve “kahve” (I.1.35), ırāma’līn “rahmetliğin” (I.6.32), tātacılınan “tahtacılıkla” (I.1.14), tāsilli “tahsilli” (I.4.175); bōçaya “bohçaya” (I.2.81).

- k -, - k - Erimesi

Ünsüz erimesinin bu biçiminde önce tonlulaşma ve süreklileşme aşamaları, daha sonra da erime aşaması yaşanmış olmalıdır.

āça “akçe” (I.4.190), āşam “akşam” (I.1.99); ēsik “eksik” (I.3.26); gōce_ōlaklar “gökçe oğlaklar” (I.3.91)

- l - Erimesi

ğakar “kalkar” (I.2.91), abdığalibīn “abdülgalibin” (I.3.350)

- n - Erimesi

ğızıķıla “kızinkiler” (I.5.72); işalla “inşallah” (I.4.59); īsan “insan” (I.2.116), anos “anons” (I.4.89); (**on > ō**): sōra “sonra” (I.2.36)

⁵ Gürer Gülsevin, **Uşak İli Ağzıları, Dil Özellikleri-Metinler-Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2002, 47.

-r- Erimesi

bosdannādan “bostanlardan” (I.1.139), tālanīn “tarlanın” (I.1.73), ğalıdıĝ “kalırdık” (I.1.120), gelikene “gelirken” (I.1.155), etimiyu “getirmiyor” (I.5.285), geydiriler “giydireler” (I.2.70), verilē “verirler” (I.2.77), düşürüsün “düşürürsün” (I.1.6)

-v - Erimesi

yömiyesi “yevmiyesi” (I.4.76)

-y - Erimesi

ĝāri “gayrı” (I.4.15), çērēn “çeyreĝin” (I.5.92), tēzeler “teyzeler” (I.3.102), ĝosuñlā “koysunlar” (I.5.300); (**üy > ū**): tūler “tüyler” (I.4.206); (**öy > ō**): bōle “böyle” (I.1.148), ōle “öyle” (I.2.7), sōlelleç “söylerler” (I.2.59)

2.2.3.2.2. Son Seste Erime

nası “nasıl”(I.4.71), bā “baĝ” (I.1.103), çī “çiĝ” (I.1.102), işalla “inşallah” (I.4.59),

alırla “alırlar” (I.6.126), ayla “aylar” (I.5.316), başlalla “başlarlar” (I.1.2), ĝızla “kızlar” (I.1.1), saçanna “saçanlar” (I.3.203); derle “derler” (I.2.65)

añılı “anılır” (I.1.1), başlanı “başlanır” (I.1.2), daĝılı “takılır” (I.1.1), ĝabarı “kabarır” (I.1.134), yayılı “yayılır”(I.1.168); (**ir > i**): bi “bir” (I.1.80), dikili “dikilir” (I.1.8), çalışıPduru “çalışıpduru” (I.1.75), olu “olur” (I.5.310), öPdürü “öptürür” (I.2.78)

ĝo “koy” (I.5.320)

2.2.3.3. Büzülme

İki ünlü arasında kalan ünsüzün, ünlülerin açıklığı sebebiyle kaybolmasıdır. Büzülme olayı sonucunda bazen bir uzun ünlü, bazen de ikiz ünlü oluşmaktadır.⁶

- g -, - ĝ -

(**ugü > ō**) : bōnKü “bugünkü” (I.3.71), (**aĝa > ā**) : ābey “aĝabey” (I.3.82), āç “aĝaç” (I.2.11), āyı “aĝayı” (I.3.348), (**aĝı > ā**) : aşşādan “aşāĝıdan” (I.3.99), ayāndā “ayaĝında” (I.3.264), bāmız “baĝımız” (I.1.138), bardāni “bardaĝını” (I.3.297), (**aĝu > ā**) : āsdos “aĝustos” (I.3.318); (**eĝe > ē**) : ēr “eĝer” (I.3.30), ilēnde “leĝende” (I.1.135), mēr “meĝer” (I.1.91); (**eĝi > ē**) : bindircēniz (I.3.222), çekirdēni “çekirdeĝini” (I.1.104), çērēn “çeyreĝin” (I.5.92), dēl “deĝil” (I.1.122), dēmeniñiz “deĝirmeniniz” (I.3.274), dēreceñ “deĝireceksin” (I.5.184), dēşiyu “deĝişiyor” (I.1.26), edecēseK (I.2.28) (**iĝi > ī**) : çalışđımız “çalıştıĝımız” (I.2.16), ĝaşınan (I.1.140), sarınan (I.6.100), tātacılınan (I.1.14), yayımız “yayıĝımız” (I.1.54), (**iĝi > ī**) : bildim “bildiĝim” (I.1.144), bilezini “bileziĝini” (I.2.107), çini “çiĝini” (I.4.65), ellin “elliĝin” (I.1.20), (**oĝu > ō**), böldu “boĝuldu” (I.3.329), dōmda “doĝumda” (I.1.58), lōsalık “loĝusalık” (I.3.167), (**öĝü > ā**) : bōrünü (I.3.175), dōviri “dōvüverir” (I.3.92); (**uĝu > ū**) : çocüm “çocuĝum” (I.1.158), ĝoltūma “koltuĝuma” (I.1.128), (**üĝü > ū**) : dūn “düĝün” (I.1.32), ĝümlere “güĝümlere” (I.5.65), gütdüm “güttüĝüm” (I.5.121)

⁶ Gürer Gülsevin, *Uşak İli Ağızları, Dil Özellikleri-Metinler-Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2002, ss. 51-52.

-h-

(**aha** > **ā**) : bār “bahar” (I.6.129), ırāt “rahat” (I.5.22), mālleye “mahalleye” (I.4.9), maslāt “maslahat” (I.2.129), (**ahi** > **ā**) : müsāP “müsâhip” (I.3.190), sâbısînis “sahibisiniz” (I.3.15), (**ahı** > **ā**) : allān “allahın” (I.1.1), samānnan “semahıyla” (I.5.84); (**āhu** > **ō**) : yōT “yahut” (I.4.190); (**iha** > **ā**) : nasātlar “nasihatler” (I.4.146), nāyet “nihayet” (I.5.156); (**uha** > **ā**) : mārebe “muharebe” (I.6.45), (**aha** > **ā**) : dā “daha” (I.1.79), niqā “nikaha” (I.3.8); (**ahı** > **ā**) : samā “semahı” (I.3.125), tezgā “tezgahı” (I.2.6), günā “günahı” (I.5.354)

- l -

(**ahı** > **a**): baqām “bakalım” (I.6.27), yapām “yapalım” (I.3.8)

- n -

(**ana** > **ā**): bā “bana” (I.6.93), sā “sana” (I.4.172), (**önü** > **ō**):ōnde “önünde” (I.3.98)

- r -

(**arı** > **ā**) : akṛabalāna “akrabalarına” (I.2.81), arnavı’lān “arnavutların” (I.4.78); (**eri** > **ē**) : birbirlēne “birbirlerine” (I.4.193), ellēmizde “ellerimizde” (I.6.59), evelkilēni “evelkilerini” (I.1.154), işlēnde “içlerinde” (I.3.136)

- y -

(**aya** > **ā**) : ūrācaḠ “uğrayacak” (I.4.99); (**eye** > **ē, ī, ū**) : bilmēne “bilmeyene” (I.5.247), işlēnnere “işleyenlere” (I.3.27), ünnīcēdiñ “ünleyecektin” (I.1.7), söylīcem “söyleyeceğim” (I.3.94); (**ıya** > **ī**) : daşīcāña “taşıyacağına” (I.4.123); (**iye** > **ī**) : yīcēmize “yiyeceğimize” (I.5.262).

2.2.4. Hece Düşmesi

Kelime içerisinde birbirinden farklı, çoğu kez bir ünlü ve bir ünsüzden oluşan birden fazla sesin düşmesidir.

- el -, - il - Hecelerinin Düşmesi

hıdırlez “hıdırlelez” (I.3.110), nassīnis “nasılsınız” (I.5.168)

- ur-, ir, ür Hecenin Düşmesi

geTdi “getirdi” (I.3.225), oTdumudu”oturdumdu” (I.3.199), göTdü “götürdü” (I.3.194),

- de Hecenin Düşmesi

heral “herhalde” (I.1.22)

- ğil Hecenin Düşmesi

dē mi “değil mi” (I.3.189)

2.2.5. Ünsüz Benzeşmeleri

Bir ünsüz ya da bir ünlünün, yanında veya uzağında bulunan başka bir ünsüzü etkileyerek onu kendisine benzetmesidir.⁷

⁷ Güner Gülsevin, Uşak İli Ağzları, Dil Özellikleri-Metinler-Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2002, ss. 56-61.

1.2.2.5.1. Ünsüz - Ünsüz Benzeşmesi**l - y > l - l**

Ön damak ünsüzlerinden l'nin, y ünsüzünü kendisine benzetmesi yoluyla oluşmuştur. fasille “fasülye” (I.2.18), millar “milyar” (I.2.140), millonu “milyon” (I.3.215)

z - h > s - s

messebi “mezhebi” (I.2.140)

n - b > m - b

Bu örneklerde b dudak ünsüzü, n diş ünsüzünü, gerileyici benzeşme yolu ile m ünsüzüne dönüştürmüştür.

ambarlar “anbarlar” (I.6.105), gamber “kanber” (I.5.156), ombaşı “onbaşı” (I.2.51), ombeş “onbeş” (I.1.110)

n - n > n - d

sandediyula “zannediyorlar” (I.5.277), zandedi “zannetti” (I.4.269)

n - ğ, n - g > ñ - ğ, ñ - g

Bu değişimde n diş-damak ünsüzü, g ön veya ğ arka damak ünsüzlerinin etkisi ile ön damağa ve arka damağa doğru yaklaşmış ve genizsileşmiş olmalıdır. Tahtacı ağızlarında da oldukça yaygındır.

añğaraya “ankaraya” (I.3.205), deñgiñi “dengini” (I.3.149), iñgiliz “ingiliz” (I.6.95), tañğını “tankını” (I.3.214), yañgeş “yengeç” (I.3.78), yañgın “yangın” (I.1.154), yüzüñguyu “yüzükoyun> yüzünkuyu” (I.1.78), zeñgin “zengin” (I.3.48)

n - k > ñ - k / n - k > ñ - k

añkaralada “Ankaralarda” (I.6.10)

t - c > ç - c

çencereyi “tencereyi”(I.2.25)

l - n > n - n

annına “alnına” (I.3.22)

l - s > s - s

güssüm “gülsüm” (I.2.136)

y - r > y - y

hüreyye “hüreyre” (I.5.218)

2.2.5.2. Taban ile Ek Arasında Ünsüz – Ünsüz Benzeşmesi**2.2.5.2.1. İlerleyici Benzeşme**

Bu benzeşme, ek başındaki ünsüzün kelime tabanının sonundaki ünsüze benzemesi yoluyla oluşur. Ekleşme sırasında çoğunlukla tam benzeşme meydana gelmektedir.

n - l > n - n

- lAr > - nAr

bunnar “bunlar” (I.1.85), erenner “erenler” (I.5.202), ğazannānan “kazanlarla”(I.2.62), günner “günler” (I.5.319), hayvannānan “hayvanlarla” (I.3.112), odunnā “odunlar” (I.5.310), saçanna “saçanlar” (I.3.203)

- la - > - na -

annaT “anlat”(I.5.282), ünnediK “ünledik”(I.1.80), nişannallādı “nişanlardı” (II.3.118)

- lan - > - nan -

cannanacaK “canlanacak” (II.9.162)

- ll⁴K > - nl⁴K

ayannıK “ayanlık” (I.6.97), benniK “benlik” (I.6.113), m̄sannıK “insanlık” (I.3.226)

2.2.5.2.2. Gerileyici Benzeşme: Sonda bulunan ünsüzün, önceki ünsüzü kendisine benzetmesiyle meydana gelir. Tam veya yarı benzeşme şeklinde görülür.

- ln - > - nn -

bezinen “bezle” (I.1.142), bizinen “bizimle” (I.1.86), çomānan “çomakla” (I.5.9), emrinen “emriyle” (I.1.1), ğazannānan “kazanlarla” (I.2.62), ğıyāvetinnen “kıyafetiyle” (I.3.265), hayvannānan “hayvanlarla” (I.3.112), ıspanānan “ıspanakla” (I.1.45), kürēnen “kürekle” (I.2.22)

l - s > s - s

assañ “alsan” (I.5.11), gessiñ “gelsin”(I.3.31), ossuñ “olsun” (I.3.141)

n - k̄ > ñ - k̄ / n - k > ñ - k

zamañk̄ı “zamanki” (I.3.122)

r - l > l - l

başlalla “başlarlar” (I.1.2), dādıllar “dağılırlar” (I.2.75), geydiriller “giydirirler” (I.2.69), sorular “sorarlar” (I.2.59), söleller “söylerler” (I.2.59)

t - s > s - s

gissiñ “gitsin” (I.3.221)

z - s > s - s

yüssüz “yüzsüz” (I.3.147)

2.2.5.3. Ulama Sırasında Ünsüz-Ünsüz Benzeşmesi

Bu benzeşme türü de ulamaya bağlı olup benzeşmenin yönüne göre gerileyici ve ilerleyici olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

m_v > m_m

ğızım_mar “kızım var” (I.6.66)

n_b > m_b

bem_böyle “ben böyle” (I.3.281), bem_burada “ben burada” (I.3.262)

n_ğ > ñ_ğ / n_ğ >, ñ_ğ

ğoyuñ_ğuzu “koyun kuzu” (I.3.156), gün_ğaKdı “gün kalktı” (I.3.293)

n_k > ñ_k

altıñ_kemer “altın kemer” (I.2.103)

2.2.5.4. Ünlü-Ünsüz Benzeşmesi: Ünlülerin, kendilerine yakın olan ünsüzleri etkileyerek onları kendi özelliklerine yaklaştırmalarıdır.⁸ Ünlü-ünsüz benzeşmesi kapsamında dudaklılaşma örnekleri tespit edilmiştir. Dudaklılaşmada yuvarlak ünlüler komşuluğundaki damak ya da diş ünsüzlerinin, dudak ünsüzlerine dönüştüğü görülür.

- ğ - > - v -

bülöv “bülüğ” (I.4.143), dövirı “döğüverir” (I.3.92), gövuK “koğuk” (I.6.78), gövceli “gökçeli” (I.5.151), gövden “gökten” (I.6.36), sovan “soğan” (I.4.21), sovrur “soğur”(I.2.36)

- n - > - m -

ķomserve “konserve” (I.1.98), ķomvoy “konvoy” (I.4.98)

2.2.6. Aykırılışma: Boğumlanma niteliği aynı olan iki ünsüzden birisinin, kendi boğumlanma noktasını terkederek başka bir ünsüze dönüşmesidir.

s > d

yasdāciñ “yassı ağacın” (I.1.135), yasdıçalı “yassı çalı” (I.2.2), yasdısına “yassısına” (I.6.55)

t > ķ

daķlı “tatlı” (I.5.58)

2.2.7. Süreklileşme

ç > ş

Yaygın bir süreklileşme şeklidir. Türkçe ve alıntı kelimelerde genellikle ekleşme sırasında meydana gelir.

aşdı “açtı” (I.4.48), avışladıKlā “avuçladıkları” (I.6.67), bayramışdan “bayramiçten” (I.4.215), bişdilerdi “biçtilerdi” (I.2.8), ğaşda “kaçta” (I.5.102), genşler “gençler” (II.1.43), geşdi “geçti” (I.1.77), işlēnde “içlerinde” (I.3.136), ölçdürdüm “ölçtürdüm” (I.1.162), saşlar “saçlar” (I.4.203), ğaş “kaç” (I.2.46), hiş “hiç” (I.5.274), oruş “oruç” (I.5.271), üş “üç” (I.3.233)

ķ, k > ñ

dīnelir “dikelir” (I.5.339), yoñsa “yoksa” (I.6.98).

2.2.8. Süreksizleşme

Genellikle kelime tabanlarında görülen süreksizleşmeler ekleşme sırasında da görülmektedir.

⁸ Gürer Gülsevin, *Uşak İli Ağızları, Dil Özellikleri-Metinler-Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2002, s. 61.

j > c, ç Değişmesi

Türkçe’de bulunmayan j sesinin süreksizleşmesine birkaç kelimenin ön, iç ve son seslerinde rastlanmıştır.

candarma “jandarma” (I.3.267), ğaraca “garaja” (I.6.125), ğollecıñ “kolejin” (I.6.152), recim “rejim” (I.4.47), ğaraç “garaj” (I.6.42)

s > c Değişmesi

ciğara “sigara” (I.1.165)

ş > c, ç Değişmesi

Seyrek görülen bir süreksizleşme şeklidir. Alıntı ve Türkçe kelimelerin ön, iç seslerinde rastlanmıştır. Bazı örneklerde ekleşme sırasında ortaya çıkmaktadır.

celeKnen “şelekle ‘sırtta taşınan yük’ ” (I.6.54), arçivlerde “arşivlerde” (I.4.119), daççılarda “taşçılarda” (I.4.115), güneçnen “güneşle” (IV.14.105), maraca “maraşa” (I.3.239)

m > b Değişmesi

Türkmen ağzında tek örneği tespit edilmiştir.

dabacanna “damacanayla” (I.5.61)

h > K Değişmesi

muKderemi “muhteremi” (I.3.189)

2.2.9. Diğer Ünsüz Değişmeleri

g > ğ Değişimi

Kelimedeki ön damak g ünsüzünün arka damak ğ ünsüzüne dönüşmesidir. Bu değişme sırasında aynı hece içerisindeki ince ünlülerde yarı kalınlaşma meydana gelmektedir.

ğöre “göre” (I.5.282), ğörüldü “görüldü” (I.5.249), ğötürüyu “götürüyor” (I.5.1), ğülüm “gülüm” (I.3.27), ğünde “günde” (I.5.22), ğünne “günler” (I.5.23), ğünümüzde “günümüzde” (I.5.75)

- k - , - k - > - ' - Değişimi

ba'laları “baklaları” (I.4.86), ba'mışlā “bakmışlar” (I.5.177), be'leyviriyulā “bekleyiveriyorlar” (I.6.16), bıça'ladı “bıçakladı” (I.5.162), çı'mış “çıkış” (I.6.157), e'meK “ekmek” (I.2.11), ğır'lardan “kırklardan” (I.5.114)

- t - > - ' - Değişimi

Vurguyu üzerinde taşıyan patlayıcı t diş ünsüzünün (') gırtlak ünsüzüne dönüşmesiyle meydana gelmiştir.

are'līñ “ahiretliğin” (I.5.343), arnavı'lāñ “arnavutların” (I.4.78), balamı'cılıK “palamutçuluk” (I.6.73), bereke'liydi “bereketliydi” (I.3.124), du'lu “dutlu” (I.3.191), ğı'lıK “kıtlık” (I.3.40), gi'miş “gitmiş” (I.3.345), ırāme'līñ “rahmetlinin” (I.4.217), o'lu “otlu” (I.3.52), mevli'li “mevli” (I.6.128), pa'lamış “patlamış” (I.3.40), saça'landı “sakatlandı” (I.5.3), selava'lar “selavatlar” (I.2.90), sünne'liK “sünnetlik” (I.3.175)

2.2.10. Ünsüz Türemesi

2.2.10.1. Kelime Başında Ünsüz Türemesi

h Türemesi

Bölgedeki bütün gruplarda görülen ünsüz türemesi şeklindedir.

hindi “şimdi” (I.1.29), höbeKleri “öbekleri” (I.1.157), höyle “şöyle” (I.1.78), hu “şu” (I.3.235), hunu “şunu” (I.5.39), hunuñ “şunun” (I.5.285), huralardan “şuralardan” (I.5.11), hurañıs “şuranız” (I.6.103), hurda “şurda” (I.5.343), hurıya “şuraya” (I.1.140)

2.2.10.2. İç Seste Ünsüz Türemesi

v Türemesi

Alıntı ve içerisinde ayın veya hemze seslerinin bulunduğu kelimelerde görülür.

beTduvalı “beddualı” (I.3.314), dovası “duası” (I.4.155), ıravıK “rauf” (I.3.240)

y Türemesi

İç seste h ve v türemelerinde olduğu gibi alıntı ve içerisinde ayın veya hemze bulunan kelimelerde görülür.

āyile “aile” (I.4.169), ısmayıl “ismail” (I.1.128), ireyiz “reis” (I.3.227)

2.2.10.3. Son Seste Ünsüz Türemesi

h Türemesi

Yazı dilinde son ünlüsü uzun olarak telaffuz edilen bu örnekler, telâfi türemesi olarak ortaya çıkmış olmalıdır.

samah “sema” (I.3.120)

k, K, K̇ Türemesi

Tamamı zaman zarfı veya zarf-fiil sonlarında görülen bu örnekler, Eski Türkçe dönemindeki oğ/ök kuvvetlendirme edatının kalıntısı olmalıdır (Yıldırım, 2006:152).

deyincek “deyinçe” (I.3.134), gelinceK “gelince” (I.3.33), oluncaK̇ “olunca” (I.3.244)

n Türemesi

Bazı zarf ve edatların sonu ile ek-fiilin görülen geçmiş zaman 3. teklik kişi çekiminde görülür. Çekim sırasında görülen n türemesi Türkmen ağızları dışında oldukça yaygındır.

bilen “bile” (I.5.290), Şu örnekte ise n > m değişmesi meydana gelmiştir: görmüyum kıum_ben “görmüyorum ki ben” (I.1.92).

s, z Türemeleri

Türkmen ve Çepni ağızlarında ortaya çıkan bu türeme şekli, genellikle zarf-fiil ekleri sonunda görülmektedir⁹.

⁹ Zaman zarfı türeten – InCA eki sonundaki z türemesi İçel Tahtacı Türkmenlerinde de mevcuttur (Gülseren Tor, İçel Ağızları İçinde Tahtacı Türkmen Ağızlarının Yeri, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 15, Sayı 2, Adana 2006, s. 446).

isdenmeyincez “istyeyince” (I.5.74), yaklaşınayıncaz “yakınlayınca” (I.1.58), vuruncāz “vurunca” (I.1.69), gelincez “gelince” (I.4.59), çöküncez “çökünce” (I.5.7)

2.2.11. Ünsüz İkizleşmesi

Ünlüyle biten heceden sonra vurguyu üzerinde taşıyan ikinci hecenin başındaki ünsüzün tekrar edilmesidir. Kelimenin anlamının güçlü kılınma amacı ünsüz ikizleşmesinin bir başka nedenidir. Tahtacı ağzlarındaki ikizleşmeler ç, l, ş ünsüzlerinde görülmektedir.¹⁰

güccüK “küçük” (I.3.190), hille “hile” (I.5.243), aşşādan “aşağıdan” (I.3.99), eşşek “eşek” (I.3.57)

Öğrenilen geçmiş zaman 1. çokluk kişi çekiminde görülen bu ikizleşme türü, ikinci teklik veya çokluk çekimlerindeki “- mişsin, - mişsiniz” şekillerinin etkisiyle ortaya çıkmış olmalıdır¹¹:

ğalmıssık “kalmışız” (I.3.346), ğaybetmissik “kaybetmişiz” (I.5.246), bilememissim “bilememişim” (I.2.51)

2.2.12. Yer Değiştirme

Kelime içinde komşu veya uzak ünsüzlerin yer değiştirmesidir. Yer değiştirme birbirine yakın veya uzak ünsüzler arasında meydana gelebilir.

Yakın Yer Değiştirme

bıKcılar “bıçkılar” (I.1.25), eşgir “ekşir” (I.1.135), havlasını “helvasını” (I.2.135), hevla “helva” (I.3.143), yurmuKlar “yumruklar” (I.5.54), kesbuda “kepsuta” (I.1.27), yurmuKlar “yumruklar” (I.5.55), devriş “derviş” (I.5.242).

Uzak Yer Değiştirme

ireli “ileri” (I.3.345), ileçer “reçel” (I.5.312)

2.2.13. Eski Şekillerin Korunduğu Örnekler

Eski şekillerin saklandığı örnekler bölümünde Türkiye Türkçesi yazı dilinde değişen örneklere yer verilmiştir.

b’li Şekiller

barmāñ “parmağını” (I.1.52), (TS “barmağ, barmak” I.402);

beKmez “pekmez” (I.1.102), (DLT “bekmes, pekmes” I.440-21, 459-20 / TS “bekmez” I.485).

ñ’li Şekiller

añladiyım “anlatayım” (I.1.14), (DLT “añla-” I.290.10 / TS “añlamak” I.161);

beñziyu “benziyor” (I.5.138), (DLT “mengze-” III.403-6 / ETS “māñizāt-, māñsāt-, māñzāt-” s.286 / TS “beñzer ‘eş, benzer’” I.511);

biñ “bin” (I.4.86), (DLT “miñğ” I.243-12, III.14.1 / ETS “biñ, biñ, miñ” s.268 / TS “biñ kez biñ” s. 583);

¹⁰ Tuncer Gülensoy, *Kütahya ve Yöresi Ağzıları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998, s. 67.

¹¹ Aynı durum İcel yöresi Tahtacı ağzlarında da görülmektedir. *biz ehdiyar olmuşsuk, eyi gonuşmusum, ders çalışmışım* (Gülseren Tor, İcel Ağzıları İçinde Tahtacı Türkmen Ağzılarının Yeri, *Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 15, Sayı 2, Adana 2006, s. 445).

buñala “bunalarak” (I.6.80), (DLT “munğ, mungadh- ‘sıkıntı, azap, bunalmak’ ” III.33-2, II.84-25 / ETS “ muñ, miñ, buñ ‘sefalet, keder’ ” s. 287 / TS “buñ ” s.693);

deñizde “denizde” (I.3.161), (DLT “ tenğiz ” II.45-27, III.136-8 / TS “deñizler deñizi ‘en büyük deniz,okyanus’ ” II.1082);

doñus “domuz” (I.3.92), (DLT “ tonğuz” I.304-3, II.343-18, III.363-15 / ETG “toñuz” s.301 / TS “ doñuz, toñuz” II.1217);

düñür “dünür” (I.1.60), (DLT “ tünğür” II.110-3, III.362-17 / ETG “tüñür” s.303 / TS “düñür” s.1324);

eñ “en” (I.3.191), (ETG “ äñ, añ ” s.264);

eñselēne “enselerine” (I.6.149), (TS “eñse” III.1475);

ğalñ “kalın, çeyiz” (I.5.91),(DLT “kalıñğ ‘öncül mihir olarak kadına verilen çeyiz” III.371-18, 371-20, 372-3 / TS “kalıñ, kaluñ ‘mehri muaccel’ ” IV.2185);

geñişleme “genişleme” (I.4.57), (DLT “kenğüt- ‘genişlemek’ ” II.326-16 / ETG “kiñgürt- ‘genişletmek’ ” s. 281 / TS “geñ ‘geniş’ ” III.1630);

ğoñşuynan “komsuyla” (I.1.61), (TS “koñuşu” IV.2649);

göñül “gönül” (I.4.175), (DLT “köñgöl” I.152-22, II.238-9, III.137-21 / ETG “köñül” s. 283 / TS “göñlü” III.1760);

oñaridik “onarırdık” (I.3.121), (ETG “oñar-” s. 288 / TS oñarmak, uñarmak” V.2984);

öñ “ön” (I.2.90), (DLT “öñğ” I.40-24 / ETG “öñ” s.290 / TS “öñ” V.3087);

soñunuñ “sonunun” (I.1.168), (DLT “soñğ” III.357-23 / ETG “soñ ‘sonra, son’ ”s. 294 / TS “soñca” V.3507);

yalñız “yalnız” (I.6.51), (DLT “yalñğuz” I.333-23 / ETG “yalañuz” s.308 / TS “yaluñuz, yalañuz” VI.4230);

yeñgeñi “yengeni” (I.2.191), (DLT “yenğge” III.380-20 / ETG “yãñä ‘büyük yenge’ ” s.310);

yeñi “yeni” (I.1.101), (DLT “ yenği” I.376-12, III.369-4 / ETG “yañi” s. 308 / TS “yeñi, yiñi” VI. 4528).

III. SONUÇ

1. Balıkesir Tahtacı Türkmenleri ağız fonetik özellikleri açısından Türkiye Türkçesi ağız gruplarından Batı grubu'nun I. alt ağızlarında yer alır.¹² Batı grubunu diğer ağız gruplarından ayıran genel fonetik özelliklerden,

- r, l ünsüzleri önündeki ünlü türemesi,
- g, ğ ünsüzlerinin iki ünlü arasında kalarak sızıcılaşması,
- k > g , k̄ > ğ ve t > d değışmelerindeki yoğunluk,

• Arka damak ve orta damak ünsüzü ñ'nin korunması gibi hususların tamamı Tahtacı Türkmen ağızlarında görülmektedir.¹³

¹² Leyla Karahan, *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1996, s. 116.

2. Batı Grubu'nun Alt gruplarını belirleyen özelliklerden,

- e > ä değişmesi,
- r ünsüzünün özellikle şimdiki zaman çekimleri sırasında düşmesi,
- Balıkesir Çepni ağzındaki kadar yoğun olmasa da bazı ö > ó ve ü > ú değişmeleri ve
- Yazı dilinde dudak ünsüzlerinin etkisiyle ilk hece dışında meydana gelen ve düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozan ünlü yuvarlaklaşmalarının görülmemesi de Tahtacı Türkmen ağzına mahsus özelliklerdendir.

3. c, ç, ş ve y ünsüzlerinin sebep olduğu kalınlık-incelik uyumsuzlukları, geniş orta hece ünlüsünün düşmesi, arka damak k ünsüzünün sızıcılaşması gibi hususlar ise Tahtacı ağzlarında görülmemektedir.

Bahse konu hususiyetlerden c, ç, ş ve y ünsüzlerinin sebep olduğu kalınlık-incelik uyumsuzlukları ve geniş orta hece ünlüsünün düşmesi yöredeki Manav ve Yörük ağzlarında oldukça yaygındır. Arka damak k ünsüzünün sızıcılaşması ise yine yöredeki ağzlardan Çepni ağzlarında karakteristik olarak görülmektedir.

4. Vasıta hâli eki ile bağlaç veya edat olarak kullanılan “ki”nin n ünsüzü ile genişlemiş şekilleri ve

-kAn ve - mAdAN zarf-fiil ekleri sonunda görülen ünlü türemesi de Tahtacı Türkmeni ağzlarında görülmektedir.

IV. KISALTMALAR

DLT	: Divanu Lugati't-Türk
ETG	: Eski Türkçenin Grameri
MK	: Mahmut Kaşgari
TS	: Tarama Sözlüğü

V. KAYNAKLAR

- ATLAY, Besim, **Divanü Lûgat-it-Türk Dizini “Endeks”**, 4. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999.
- BANGUOĞLU, Tahsin, **Türkçenin Grameri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2004.
- ERDEN, Attila, Tahtacıların Günümüz Kültürel Yapılarından İzlenimler, **I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Tahtacılar) Sempozyumu Bildirileri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995.
- GABAİN, A. Von, **Eski Türkçenin Grameri**, Çev. Mehmet Akalın, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995.
- GÜLENSOY, Tuncer, **Kütahya ve Yöresi Ağzları**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998.
- GÜLSEVİN, Gürer, **Uşak İli Ağzları, Dil Özellikleri-Metinler-Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2002.

¹³ Leyla Karahan, **Anadolu Ağzlarının Sınıflandırılması**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1996, s. 117.

- 📖 KARAHAN, Leyla, **Anadolu Ağzlarının Sınıflandırılması**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1996.
- 📖 KORKMAZ, Zeynep, Batı Anadolu Ağzlarında Asli Vokal Uzunlukları” **TDAY-Belleten 1953**, Ankara 1995, s. 197-203.
- 📖 KORKMAZ, Zeynep; **Nevşehir ve Yöresi Ağzları**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1994a.
- 📖 KORKMAZ, Zeynep; “ Eski Anadolu Türkçesinde Asli Ünlü (Vokal) Uzunlukları”, **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, C.1, Ankara 1995, s. 443-458.
- 📖 KORKMAZ, Zeynep, **Güney-Batı Anadolu Ağzları Ses Bilgisi (Fonetik)**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1994.
- 📖 MUTLU; Hüseyin Kahraman; **Bahkesir İli Ağzları (İnceleme-Metinler-Sözlük)**, Doktora Tezi, I, II Cilt, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tez Danışmanı: Prof Dr. Leyla Karahan, Ankara 2008.
- 📖 TEKİN, Talat, **Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler**, Simurg Kitapçılık ve Yayıncılık, Ankara 1995.
- 📖 TDK, **Tarama Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1996.
- 📖 TOR, Gülseren, İçel Ağzları İçinde Tahtacı Türkmen Ağzlarının Yeri, **Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 15, Sayı 2, Adana 2006, s. 441-446.
- 📖 YILDIRIM, Faruk, **Adana ve Osmaniye İlleri Ağzları I (Giriş-İnceleme)**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2006.